

The Post-Reformation Runic Inscriptions in Norway

K. Jonas Nordby

Norwegian Abstract. The presentation will be held in English

Etter århundrer med en sterk runetradisjon på 1100-, 1200- og 1300-tallet synes runebruken i Norge å være markert av på 1400-tallet. Og ingen norske runeinnskrifter kan med sikkerhet tilskrives 1500-tallet. Denne tilsynelatende tilbakegangen kan for enkelte deler av materialet skyldes mangelfullt kildegrunnlag og usikre dateringer. For eksempel ble deler av de yngste kulturlagene på Bryggen i Bergen ikke undersøkt like grundig, med hensyn på runeinnskrifter, som de eldre. Tatt i betraktning at disse utgravningstomtene er blant de med den største tettheten av runefunn fram til 1250, er det en mulighet at grundigere undersøkelser av de yngre kulturlagene ville gitt et noe annet bilde av utviklingen fra 1300- til 1500-tallet. Et annet problem er, som alltid, dateringen av innskrifter som ikke opptrer i arkeologisk kontekst. Det kan ikke utelukkes at enkelte av innskriftene på for eksempel kirkebygg, kan være fra 1500-tallet og senere. Men disse usikkerhetene ved kildegrunnlaget er likevel ikke nok til å bortforklare det totale fraværet av sikre runeforekomster på 1500-tallet.

På midten av 1600-tallet dukker det igjen opp runeinnskrifter i Norge. Og fra denne tiden fram til begynnelsen av 1900-tallet er det bevart om lag 200 runeinnskrifter. På flere måter skiller disse innskriftene seg fra runeinnskriftene i middelalderen. Og det er i de fleste tilfeller tydelig at de yngste runeinnskriftene ikke bygger på en videreført runetradisjon fra middelalderen, men at det har vært et brudd i tradisjonen. Dette bruddet faller i tid omtrentlig sammen med reformasjonen – som i Norge skjedde 1536/37 – og derfor omtales gjerne disse yngste runeforekomstene som ”etterreformatoriske runer”.

Karakteristikk og særegenheter

Med eksempler blant annet fra runegjenstander utstilt i Norsk folkemuseum og Historisk museum vil foredraget belyse noen av de viktigste trekkene og særegenhetene ved etterreformatoriske runer.

En framtrekkende forskjell mellom de etterreformatoriske runeinnskriftene og middelalder-runene er avvik i enkelte av runeformene. Selv om det til dels er store variasjoner i runeformer i det etterreformatoriske materialet, kan de fleste formene i innskriftene fra 1600-, 1700- og 1800-tallet ledes tilbake til standardformer, som synes å ha sitt opphav i trykte bøker.

Ortografisk er de fleste runeinnskriftene tydelig preget av dansk-norsk rettskrivning. Dette tyder på at de som skrev innskriftene var skolert i bokskrift. Dette utgangspunktet preger også den generelle layout av runeinnskriftene.

Etterreformatoriske runer anvendes også på måter som vi ikke kjenner fra tidligere. Romertallsruner er et nytt fenomen. Runeekvivalenter for M, D, C, L, X, V og I brukes for å skrive årstall og dateringer allerede på 1600-tallet og systemet får stor utbredelse.

Kun én del av runebruken i etterreformatorisk tid ser ut til å være en direkte videreføring av middelaldertradisjonen. Runer blir til en viss grad brukt for dagsymboler og gyllentall på primstaven.

Innskriftstyper og motivasjon

Mange av objekttypene som bærer runeinnskrifter i middelalderen, gjenfinner vi i materialet av etterreformatoriske runer også. Men runepinnene er borte. Isteden forekommer det fjeler, eller trebrett med runealfabeter og andre innskrifter. Runeinnskrifter opptrer på bygninger, på løsgjenstander, møbler og husgeråd. Innskriftene kan ha dagligdags preg, men de kan også være monumentale eller ha et mer offisielt uttrykk. Til og med på kirkebygninger, kirkeinventar og gravsteiner finner vi runer.

Det er ikke alltid lett å spore den bakenforliggende motivasjonen for å skrive med runer i et samfunn der latinskriften er den eneste gjeldende skriften. Strømninger som nasjonalromantikken, nasjonal patriotisme og nasjonsbygging har aktualisert runene gjennom århundrene.

En generell historisk interesse kan ha motivert bønder til å ta opp runer på 1700- og 1800-tallet, og i håndverkmiljøer kan de ha fungert for å markere gruppetilhørighet. Noe interesse har kanskje de antikvariske innsamlingene skapt for runer, og staten synes å ha brukt runer i sin propaganda for å skape samhold og bygge identitet. Men i noen tilfeller er det åpenbart hva hensikten har vært – slik som når runer ble brukt for å gi et falskt alderdomlig preg til ikke fullt så gamle antikviteter.